

Кримінальне право в умовах цифрової трансформації. Від несанкціонованого доступу до "jailbreak" штучного інтелекту

Розглядається феномен «синхронізації» між інформатизацією та кримінально-правовим регулюванням, коли нові технології одночасно створюють загрози й відкривають можливості для юстиції. Досліджуються такі напрями: інформаційна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони; трансформація традиційних злочинів і формування категорії «комп'ютерних»; використання ІТ та штучного інтелекту в кримінальній юстиції, включно з можливостями кримінологічного аналізу й ризиками зловживань.

Монографія поєднує теоретичний і практичний аналіз: від критики чинної судової практики до прикладів застосування інноваційних платформ на кшталт «CrimeDataLab». Особливу увагу приділено викликам для України в умовах війни, де інформаційна сфера стала одним із ключових полів протистояння.

Робота адресована науковцям, правникам, студентам юридичних факультетів, а також усім, хто цікавиться проблемами інформаційної безпеки й майбутнім кримінального права в епоху цифрових технологій.

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»
ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЇ, БЕЗПЕКИ І ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ»

МИКОЛА КАРЧЕВСЬКИЙ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.

**Від несанкціонованого доступу
до «jailbreak» штучного інтелекту**

Монографія

Харків
«Право»
2025

Рецензенти:

Є. О. Письменський, доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»;

Р. О. Мовчан, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса;

О. В. Копан, доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»

*Рекомендовано до друку
вченою радою Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»
(протокол № 2 від 25 вересня 2025 року),
вченою радою Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
(протокол № 8 від 29 вересня 2025 року)*

Карчевський М.

К27 Кримінальне право в умовах цифрової трансформації. Від не-санкціонованого доступу до «jailbreak» штучного інтелекту : монографія / Микола Карчевський ; Ун-т Короля Данила ; Ін-т інформації, безпеки і права Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2025. – 176 с.

ISBN 978-617-8617-41-7

Розглядається феномен «синхронізації» між інформатизацією та кримінально-правовим регулюванням, коли нові технології одночасно створюють загрози й відкривають можливості для юстиції. Досліджуються такі напрями: інформаційна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони; трансформація традиційних злочинів і формування категорії «комп'ютерних»; використання ІТ та штучного інтелекту в кримінальній юстиції, включно з можливостями кримінологічного аналізу й ризиками зловживань.

Монографія поєднує теоретичний і практичний аналіз: від критики чинної судової практики до прикладів застосування інноваційних платформ на кшталт «CrimeDataLab». Особливу увагу приділено викликам для України в умовах війни, де інформаційна сфера стала одним із ключових полів протистояння.

Робота адресована науковцям, правникам, студентам юридичних факультетів, а також усім, хто цікавиться проблемами інформаційної безпеки й майбутнім кримінального права в епоху цифрових технологій.

УДК43.3/.7:343.9:004.9:004.8

*Олені
Тайсії
Тимофію*

Передмова

Ця монографія народжувалася в поєднанні особистого досвіду, наукових пошуків і дискусій з колегами та студентами. Вона є спробою осмислити кримінальне право крізь призму цифрової трансформації – процесу, який змінює не лише технічні засоби, а й сам спосіб мислення.

Сподіваюся, що книга стане не лише науковим текстом, а й запрошенням до діалогу. Бо право – це завжди розмова про людину, її свободу й гідність навіть тоді, коли воно стосується алгоритмів і кодів.

Під час підготовки цієї монографії як допоміжний засіб пошуку наукових джерел, їх узагальнення та аналізу судової практики було застосовано інструменти штучного інтелекту – ChatGPT, Gemini та Claude. Водночас усі наукові ідеї, висновки й інтерпретації належать авторові, який несе повну відповідальність за зміст цієї праці.

Також ця книга має віртуальну складову, створено спеціалізованих ШІ-помічників¹. Тепер можна не лише гортати сторінки, а й вести розмову з віртуальним співрозмовником, який допоможе зорієнтуватися в розділах монографії, пояснити складні поняття чи підказати, де шукати відповіді. Це своєрідне продовження діалогу між автором і читачем, який виходить за межі друкованого тексту.

І якщо читач, гортаючи сторінки або спілкуючись із ботом, знайде тут не лише відповіді, а й запитання для власних роздумів, це буде найкращим підтвердженням сенсу роботи автора.

¹ QR-код на обкладинці веде до чат-ботів, які пояснюють зміст монографії.

Вступ

15 лютого 1946 року в підвалі Школи електротехніки імені Альфреда Фітлера Мура Пенсільванського університету Джон Преспер Екерт і Джон Моклі подали енергію на блоки 27-тонного пристрою. Зажеврили приблизно 18 000 вакуумних ламп, запрацювали 1500 реле. Машина, яку назвали ЕНІАК (ENIAC – Electronic Numerical Integrator and Computer), почала оброблення перших команд. Інженери програмували цей комп'ютер, використовуючи десятки кабелів, вручну фізично з'єднуючи блоки. Процес зміни програми тривав іноді до двох днів. Тоді це був найпотужніший у світі комп'ютер¹. Більшість дослідників називають цю подію першим використанням електронно-обчислювальної машини.

ЕНІАК коштував уряду США 400 млн доларів. Він працював зі швидкістю кілька тисяч операцій на секунду. Використовувався для доволі вузьких задач: розрахунок балістичних таблиць для артилерії та обчислення в процесі розробки термоядерної бомби².

У 2025 році рейтинг найпотужніших комп'ютерів очолив El Capitan³, який проводить обчислення зі швидкістю в кілька квінтільйонів (одиниця з 18 нулями)⁴ операцій на секунду. Сучасні побутові комп'ютери опрацьовують команди у мільйон(!) разів швидше, ніж ЕНІАК⁵. Співвідношення вартості комп'ютерів до їхньої продук-

¹ ENIAC. *Engineering and Technology History Wiki*. URL: <https://ethw.org/ENIAC> (дата звернення: 21.09.2025) ; The ENIAC by J. Presper Eckert and John W. Mauchly / Computer History Museum. *YouTube*. 2022, June 10. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7GuXDCMfGfA> (дата звернення: 21.09.2025).

² Freiburger P. A., Swaine M. R. ENIAC. *Encyclopedia Britannica*. Last updated: 2025, August 24. URL: <https://www.britannica.com/technology/ENIAC> (дата звернення: 21.09.2025).

³ El Capitan retains top spot in 65th TOP500 list as Exascale Era expands. *TOP500*. URL: <https://top500.org/news/el-capitan-retains-top-spot-65th-top500-list-exascale-era-expands/> (дата звернення: 21.09.2025).

⁴ El Capitan: NSA's first exascale machine. *Advanced Simulation and Computing*. URL: <https://asc.llnl.gov/exascale/el-capitan> (дата звернення: 21.09.2025).

⁵ Для оцінки продуктивності комп'ютерів використовують такі показники: FLOPS (Floating Point Operations Per Second) і ГГц (gigahertz). FLOPS вимірює кількість математичних операцій із плаваючою комою, які можуть бути виконані за одну

тивності продовжує швидко знижуватися. Водночас сфера застосування і надалі розширюється. Так виглядає суспільний процес, який прийнято називати комп'ютеризацією.

Причина цього процесу полягає в постійному зростанні потреби в інформації. Щоб діяти ефективно, сучасній людині потрібно дедалі більше даних, необхідно їх зберігати й обробляти. Проблема обмеженості фізичних можливостей біологічних організмів людство вирішує завдяки комп'ютерам.

Інформатизацією називають «сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, технологічних і виробничих процесів, спрямованих на створення умов для забезпечення розвитку інформаційного суспільства та впровадження інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій»¹. Тобто інформатизація є сукупністю суспільних процесів, значущість яких визначається забезпеченням інформаційних потреб громадян і суспільства.

В умовах, коли значна частина людства зайнята в процесах інформатизації та комп'ютеризації², коли в цій сфері розміщуються фінансові інвестиції³ та отримуються істотні прибутки і значення інформаційних технологій для безпеки людей, суспільства й держав складно переоцінити, виникає потреба в їх правовому регулюванні. Право дає змогу забезпечити баланс соціальних переваг і ризиків використання інформаційних технологій. Важливою складовою правового регулювання інформатизації є кримінальне право. Воно стосується реакції

секунду. ГГц вимірює тактову частоту процесора, кількість циклів, які процесор може виконати за секунду. Один гігагерц дорівнює одному мільярду циклів на секунду.

¹ Про Національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 № 2807-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 51. Ст. 127.

² Із 2014 по 2024 рік кількість фахівців з інформаційних комп'ютерних технологій в ЄС зросла на 62,2%, що майже в 6 разів перевищує зростання (10,6%) загальної зайнятості (ICT specialists in employment. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=ICT_specialists_in_employment (дата звернення: 21.09.2025)).

³ Наприклад, із початком широкого використання штучного інтелекту інвестиції в цю сферу стали стратегічним пріоритетом для більшості компаній (Piscione D. P. It's Time for Your Company to Invest in AI. Here's How. *Harvard Business Review*. 2025, July 2. URL: <https://hbr.org/2025/07/its-time-for-your-company-to-invest-in-ai-heres-how> (дата звернення: 21.09.2025)).

держави на найбільш небезпечні посягання, є «ultima ratio», останнім засобом, який застосовується лише тоді, коли інші правові механізми є недостатніми.

Саме про кримінально-правове регулювання в контексті розвитку інформаційних технологій ітиметься в цій книзі.

Важливо те, що кримінальне право і впливає на інформатизацію, і перебуває під її впливом. Найбільш вдало цю ситуацію характеризує поняття «синхронізація». Тлумачний словник української мови визначає синхронізацію як приведення до синхронізму (точного збігу в часі. – *Авт.*) двох або кількох періодично змінних явищ чи процесів¹. Синхронізація процесів в інформатиці визначається як приведення двох або декількох процесів до такого їхнього перебігу, коли відсутня конкуренція або взаємне блокування. Синхронізація необхідна тоді, коли процесам, які відбуваються паралельно, потрібна взаємодія.

Ми розглядатимемо процес синхронізації інформатизації та кримінально-правового регулювання. Кримінальне право й інформатизація перебувають у стані постійної взаємодії. Право зменшує негативні наслідки розвитку комп'ютерних технологій. Інформатизація, своєю чергою, надає інструменти для підвищення ефективності кримінально-правового регулювання. Саме це ми й називаємо «синхронізацією» – узгодження двох процесів задля зменшення ризиків і посилення результативності.

Структура книги побудована відповідно до цього підходу. Спершу розглядається поняття інформаційної безпеки як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони й види посягань на неї: «комп'ютерні» злочини, правопорушення у сфері обмеженого доступу до інформації та діяння, що впливають на формування інформаційного простору. Далі аналізується, як інформаційні технології сприяють підвищенню ефективності кримінального права – від криміналістичних баз даних до обчислювального кримінологічного аргументування та відкритих даних. Останній розділ – дослідження штучного інтелекту як подвійного явища. З одного боку, засіб оптимізації кримінальної юстиції та законодавчого процесу, з іншого, – він стає новим інструментом злочинців, що збільшує масштаби та створює раніше невідомі форми посягань.

¹ Синхронізація. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980)*. URL: <https://sum.in.ua/s/synkhronizacija> (дата звернення: 21.09.2025).

Зміст

Передмова	4
Вступ	5
Розділ 1. Інформаційна безпека	8
Розділ 2. «Комп'ютерний» злочин	12
Розділ 3. Науково-практичний коментар до розділу XVI Особливої частини Кримінального кодексу України та критична оцінка поточної судової практики	16
3.1. Несанкціоноване втручання (ст. 361 Кримінального кодексу України)	20
3.2. Шкідливі програмні або технічні засоби (ст. 361-1 Кримінального кодексу України)	26
3.3. Розповсюдження комп'ютерної інформації з обмеженим доступом (ст. 361-2 Кримінального кодексу України)	28
3.4. Незаконні дії осіб, які мають право доступу до комп'ютерної інформації (ст. 362 Кримінального кодексу України)	30
3.5. Порухнення правил експлуатації комп'ютерної техніки, порядку чи правил захисту інформації (ст. 363 Кримінального кодексу України)	32
3.6. Масове розповсюдження повідомлень електров'язку (ст. 363-1 Кримінального кодексу України)	35
3.7. Що «не так» із протидією кримінальним правопорушенням у сфері використання інформаційних технологій	37
Висновки	42
Розділ 4. Кримінальні правопорушення проти власності, що вчиняються з використанням комп'ютерів	45
4.1. «Комп'ютерне» шахрайство	49
4.2. Кримінальні правопорушення щодо віртуальних активів	54
Висновки	65
Розділ 5. «Некомп'ютерні» посягання на інформаційну безпеку	67
5.1. Порухнення обмеженого доступу до інформації	67
5.2. Кримінально-правова охорона формування інформаційного простору	70
Висновки	74

Розділ 6. Інформаційні технології та аналіз злочинності	75
6.1. Обчислювальне кримінологічне аргументування	76
6.2. «CrimeDataLab»: сучасний аналіз відкритих даних щодо протидії злочинності в Україні	81
6.3. Обмеженість обчислювального кримінологічного аргументування та шляхи її подолання	99
Висновки	109
 Розділ 7. Штучний інтелект і кримінальне право	 111
7.1. Можливості й ризики, які створює штучний інтелект у сфері кримінальної юстиції	112
7.2. Правове регулювання використання штучного інтелекту	121
7.3. Використання штучного інтелекту для вчинення кримінальних правопорушень	133
7.4. Динамічні санкції: один із можливих напрямів використання штучного інтелекту в кримінально-правовому регулюванні	141
Висновки	147
 Висновки	 149
Подяки	152
Список використаних джерел	155

Наукове видання

Карчевський Микола Віталійович

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ
ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.
Від несанкціонованого доступу
до «jailbreak» штучного інтелекту**

Монографія

Коректорка *М. А. Ковальчук*

Редактор виносок і списку використаних джерел *П. О. Білоус*

Підписано до друку 11.11.2025. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 10,2. Обл.-вид. арк. 8. Тираж 100 пр. Зам. № 462

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017

Перейти на сайт →